

ÖĞRENCİLERDE VE ÖĞRETMENLERDE SİGARA İÇİMİ İLE İLGİLİ TUTUM VE İNANIŞLAR

Ali Kocabaş*

Son 30 yıldır yapılan çalışmalarda, sigara içiminin hem içenlerin hem de çevrede bulunanların sağlığına zararlı etkilerde bulunduğu gösterilmiştir (5). Bunun sonucu olarak da birçok ülkede özellikle de gelişmiş batı ülkelerinde sigara içimini kontrole yönelik etkin çalışmalar yürütülmüş ve bu ülkelerde sigara içenlerin oranlarında önemli düşmeler sağlanmıştır (10,15).

Sigara içimini kontrol çalışmalarında temel amaç, toplumda sigara içimi ile ilgili tutum ve davranışları olumlu yönde değiştirmektir. Bunun için de toplumun farklı yaş, cins ve kültürel özellik gösteren her kesiminde sigara içme alışkanlığının boyutlarının yanısıra bu kesimlerin sigara içimi ile ilgili tutum ve inanışlarının bilinmesi gerekmektedir (15). Nitekim, toplumda, sigara içiminin sağlığa zararları konusundaki bilincin düzeyi, sigara içme alışkanlığının başlamasını etkileyen sosyal ve psikik koşullar, sigara içenlerde bu alışkanlıklarını terketme isteğinin gücü, sigara içimine karşı alınacak yasal önlemlere toplumsal desteğin düzeyi ve sigara içimi ile sigara içenlere karşı toplumun bakış açısının bilinmesi, uygulanacak Sigara İçimini Kontrol Programlarının kapsamını, hedef gruplarını ve yöntemlerini belirleyecektir.

Yapılan birçok çalışmada, sigara içme alışkanlığının, çocukluk ve gençlik döneminde başlayan ve tüm yaşam süresince devam eden biyolojik, sosyal ve sosyo-psikik değişkenlere sahip çok boyutlu bir davranış biçimi olduğu gösterilmiştir (1). Yetişkin sigara içicilerin bu alışkanlıklarını değiştirmenin oldukça güç olması ve sigara içimine ne kadar erken yaşda başlanırsa bu davranışı terketmenin de o denli güçleşmesi, sigara içimini kontrol çalışmalarında, henüz bu alışkanlığı edinmemiş çocuk ve gençlere ağırlık verilmesine neden olmuştur (11). Bu nedenle çocuk ve gençlerin ve bu kesimin sağlık eğitiminde önemli sorumlulukları bulunan öğretmenlerin sigara içimi

* Tokat Devlet Hastanesi Göğüs Hastalıkları Uzmanı.

ile ilgili tutum ve inanışlarının öncelikle bilinmesi daha da önem kazanmaktadır.

Batı ülkelerindeki gelişmelerin aksine sigara tüketiminin giderek arttığı ülkemizde, (7) sigara içiminin kontrolüne yönelik etkin bir çalışma bulunmamaktadır. Böyle bir çalışma için gerekli olan, farklı toplumsal kesimlerin sigara içimi ile ilgili tutum ve inanışlarını incelemeyi amaçlayan yayınlanmış bir araştırmaya da rastlanamamıştır.

Bu çalışmada, Tokat'da Orta Dereceli Okul ve Üniversite öğrencileri ile Öğretmenlerin sigara içimi ile ilgili tutum ve inanışlarını incelemek ve bu bölgede uygulanacak sigara içimini kontrol çalışmalarına yardımcı olmak amaçlanmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Bu çalışma 1986 Mart - Haziran ayları arasında :

1— Tokat il ve ilçe merkezlerinde bulunan 45 Ortaokul-lise ve dengi okulda okuyan 27271 öğrenciden tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 4129 orta dereceli okul öğrencisinde,

2— Cumhuriyet Üniversitesi Tokat Ziraat Fakültesi ve Tokat Meslek Yüksek Okulunda bulunan 1410 öğrenciden tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 393 üniversite öğrencisinde,

3— 1985-1986 öğretim yılında Tokat ilinde görev yapan 3544 ilköğretim, ortaokul-lise ve dengi okul öğretmeninden araştırmamıza katılan 2660 öğretmende yapılmıştır.

Çalışmamızda, Dünya Sağlık Örgütünün gençler ve yetişkinlerin sigara içme alışkanlığı ile ilgili yapılacak araştırmalar için hazırladığı soruların temel olarak alındığı, öğrenciler ve öğretmenler için farklı iki anket uygulaması yapılmıştır (6,9,14).

Araştırma, 1 doktor, 1 sağlık memuru ve 1 psikologdan oluşan 5 ayrı çalışma grubu eliyle yürütülmüş, her okulda tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen öğrenciler ve Tokat Milli Eğitim Müdürlüğüne hazırlanan bir seri konferanslara katılan öğretmenlere çalışmanın amacı ve nitelikleri anlatılmış, anket formlarının üzerine isimlerini ve okullarını yazmamaları istenmiş, verdikleri bilgileri kendilerinden başka kimsenin bilemeyeceği güveni verildikten sonra kendilerine dağıtılan anket formlarını yanıtlamaları istenmiştir. Öğrencilerde yapılan çalışmada öğretmenlerin bulunmaması sağlanmış, anket formlarının doldurulması için öğrencilere ve öğretmenlere yeterli süre verilmiş ve anlamadıkları bölümleri rahatlıkla sormaları

sağlanmıştır. Toplanan anket formları daha sonra tek tek incelenmiştir.

BULGULAR

A— Öğrenci ve öğretmenlerde sigara içme alışkanlığının boyutları :

Çalışmamızda tüm ortaokul ve dengi okul öğrencilerinin % 5.6 sı sigara içerken, bu oran lise ve dengi okul öğrencilerinde 4.3 kat artarak % 24.5 e ulaşmakta, üniversite öğrencilerinde ise 9 kat artarak % 50.9 olmaktadır. Erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazla sigara içmektedir. Öğretmenlerde sigara içme oranı ise % 4.74 dür. (Tablo 1)

Tablo 1 : Öğrencilerde ve Öğretmenlerde Sigara İçme Durumu.

Öğrenci ve öğretmenler	Sigara		Sigarayı		Hiç Sigara		Toplam	
	E (%)	K (%)	İçenler (E %)	Bırakanlar (K %)	İçmeyenler (E %)	İçmeyenler (K %)	E No	Kno.
Ortaokul	7.4	1.5	18.4	3.7	74.0	94.7	1673	729
Lise	31.2	4.6	32.5	10.1	44.5	78.7	1286	441
Üniversite	55.5	36.7	22.7	25.5	21.6	37.7	295	98
Öğretmenler	53.6	29.2	26.6	14.4	19.7	56.2	1983	677

Hergün sigara içen öğrenciler tüm sigara içen öğrencilerin ortaokullarda % 24.2 sini, liselerde % 43.8 ini, üniversitede ise % 76.5 unu oluşturmaktadırlar. Sigara içen öğretmenlerin de % 71.2 si hergün sigara içmektedir. Ortaokul-lise ve dengi okul öğrencilerinden hergün sigara içenlerin % 5.1 i günde 20 den fazla sigara içerken bu oran üniversite öğrencilerinde % 21.2, öğretmenlerde ise % 11.6 olmaktadır. (Tablo 2).

B— Öğrenciler ve öğretmenlerde sigara içme isteği :

«5 yıl sonra hergün sigara içmeyi düşünüyorunuz?» sorusuna evet veya hayır şeklinde verdikleri yanıtlar incelendiğinde halen si-

Tablo 2 : Hergün sigara içen öğrenci ve öğretmenlerin günde içtikleri sigara sayısı.

	0-5	6-10	11-20	21 (+)	Toplam
Ortaokul-Lise	(%) 52.0	33.5	9.2	5.1	194
Üniversite	(%) 10.9	20.5	47.2	21.2	146
Öğretmenler	(%) 6.8	22.1	59.3	11.6	784

gara içen öğrenci ve öğretmenlerin, sigarayı bırakan ve hiç sigara içmeyenlere göre gelecekte daha çok sigara içmeyi düşündükleri görülmektedir. Sigara içen 131 ortaokul ve dengi okul öğrencisinin % 39.6 sı gelecekte de sigara içmeyi düşünürken bu oran sigara içen lise öğrencilerinde % 50.1 e, sigara içen üniversite öğrencilerinde ise % 76.4 e yükselmektedir. Sigara içen öğretmenlerden bu sorumuza yanıt veren 1080 öğretmenin ise ancak % 35.7 si gelecekte de sigara içmeyi düşünmektedir ki bu oran her düzeydeki okul öğrencilerindeki oranlardan daha düşüktür. ($X^2 : 77.56$ SD : 3 $p < 0.001$) (Tablo 3)

Tablo 3 : 5 yıl sonra hergün sigara içmeyi düşünen öğretmenlerin ve değişik düzeylerdeki okul öğrencilerinin sigara içme özelliklerine göre dağılımları

		Ortaokul	Lise	Üniversite Öğretmenler	
Sigara İçenler	(%)	39.6	50.1	76.4	35.7
	(Top)	(131)	(413)	(102)	(1080)
Sigarayı Bırakanlar	(%)	17.7	14.6	5.7	—
	(Top)	(327)	(422)	(52)	—
Hiç Sigara İçmeyenler	(%)	9.6	6.1	10.7	—
	(Top)	(1830)	(863)	(64)	—
Toplam	(%)	12.4	18.9	40.3	
	(No)	(2338)	(1698)	(218)	
İstatistiki İnceleme	(X^2)	113.9	360.61	105.08	
SD : 2	(p)	<0.001	<0.001	<0.001	

C— Sigara içiminin insan sağlığına olumsuz etkileri konusunda öğrencilerin ve öğretmenlerin % 90 dan fazlası sigara içiminin zararlı bir alışkanlık olduğunu, sigara dumanının bunu soluyan bebekleri, çocukları ve çevrede bulunan diğer kişileri rahatsız ettiğini bilmektedirler. (Tablo 4) Sigara içenlerin içmeyenlere göre daha erken öldüğü ve akciğer kanserine tutulan kişilerin hemen tümünün düzenli olarak sigara içen kişiler olduğu gerçeği ise sigara içenlerce ve sigara içenlerin ve sigara içiminin daha yoğun olduğu lise, üniversite öğrencileri ve öğretmenlerce daha düşük oranlarda onaylanmaktadır. Hamile bir annenin sigara içmesinin bebeği için zararlı olduğu ve sigara dumanındaki nikotin kan damarlarını daralttığı gerçeği ortaokul ve dengi okul öğrencilerince daha az bilinmektedir. Oysa, sigara içimi kalp atışlarını azaltır şeklindeki yanlış ifade, üst eğitim düzeylerinde daha yüksek oranlarda doğru olarak kabul edilmiştir. (Tablo 4)

Tablo 4 : Sigara içiminin insan sağlığına etkileri konusunda aşağıda belirtilen düşünceleri «Doğru» olarak değerlendiren öğrenci ve öğretmenlerin sigara içme özelliklerine göre dağılımı

		Sigara İçen	Sigarayı Bırakan	Hiç Sigara İçmeyen	SD ₂ : 2 (X)
1. Sigara hergün çok miktarda içilirse zararlıdır.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	94.6	97.1	96.5	1.2
	(Top)	(130)	(319)	(1852)	
Lise öğrencileri	(%)	94.6	97.3	94.3	5.71
	(Top)	(409)	(411)	(1850)	
Üniversite öğrencileri	(%)	91.0	92.4	94.7	1.12
	(Top)	(189)	(79)	(96)	
Öğretmenler	(%)	89.7	92.5	92.5	11.74**
	(Top)	(1097)	(575)	(698)	
2. Sigara içenler içmeyenlere göre genellikle daha erken ölürlər.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	87.5	86.0	92.1	12.82*
	(Top)	(129)	(323)	(1767)	
Lise öğrencileri	(%)	72.1	85.1	83.3	28.18***
	(Top)	(399)	(404)	(853)	
Üniversite öğrencileri	(%)	67.7	80.5	84.3	11.11**
	(Top)	(183)	(77)	(102)	
Öğretmenler	(%)	67.8	75.2	94.2	132.25***
	(Top)	(1214)	(609)	(698)	
3. Sigara dumanı bunu soluyan bebeklere ve çocuklara da zarar verir.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	92.9	91.8	89.2	2.64
	(Top)	(128)	(232)	(1912)	
Lise öğrencileri	(%)	93.3	96.2	95.8	5.10
	(Top)	(405)	(399)	(850)	
Üniversite öğrencileri	(%)	96.6	98.7	95.4	2.13
	(Top)	(177)	(79)	(87)	
Öğretmenler	(%)	93.7	97.7	98.3	32.24***
	(Top)	(1232)	(610)	(740)	
4. Akciğer kanserlerine tutulan kişilerin hemen tümü düzenli olarak sigara içenlerdir.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	82.5	77.3	91.9	62.01***
	(Top)	(126)	(322)	(1446)	
Lise öğrencileri	(%)	70.0	64.2	72.8	8.84**
	(Top)	(401)	(347)	(850)	
Üniversite öğrencileri	(%)	63.3	76.6	75.5	6.37*
	(Top)	(183)	(77)	(98)	
Öğretmenler	(%)	65.9	73.7	76.1	26.68***
	(Top)	(1214)	(610)	(739)	

Tablo : 4 den devam

		Sigara İçen	Sigara'yı Bırakan	Hiç Sigara İçmeyen	SD ₂ : 2 (X)
5. Hamile bir annenin sigara içmesi bebeği için zararlıdır.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	95.3	91.0	71.9	85.95***
	(Top)	(128)	(325)	(2382)	
Lise öğrencileri	(%)	94.5	97.1	98.0	11.85**
	(Top)	(403)	(414)	(852)	
Üniversite öğrencileri	(%)	95.6	94.0	100.0	
	(Top)	(184)	(84)	(93)	
Öğretmenler	(%)	91.8	94.7	95.8	13.32**
	(Top)	(1073)	(612)	(747)	
6. Sigara içimi kalp atışını azaltır					
Ortaokul öğrencileri	(%)	66.1	69.6	63.1	5.04
	(Top)	(124)	(310)	(1814)	
Lise öğrencileri	(%)	68.7	68.0	61.5	8.36*
	(Top)	(403)	(407)	(837)	
Üniversite öğrencileri	(%)	72.5	71.4	75.5	0.27
	(Top)	(182)	(84)	(98)	
Öğretmenler	(%)	78.6	76.9	77.4	0.75
	(Top)	(1225)	(641)	(737)	
7. Sigara dumanı sigara içmeyenleri rahatsız edebilir.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	91.4	98.1	96.5	14.99***
	(Top)	(128)	(319)	(1834)	
Üniversite öğrencileri	(%)	86.5	90.5	97.8	34.33***
	(Top)	(397)	(404)	(851)	
Lise öğrencileri	(%)	90.1	96.5	97.4	6.19*
	(Top)	(186)	(85)	(95)	
Öğretmenler	(%)	93.0	98.9	98.1	42.2***
	(Top)	(1225)	(598)	(739)	
8. Sigara dumanındaki nikotin kan damarlarını daraltır.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	73.8	76.9	68.5	10.12**
	(Top)	(126)	(317)	(1798)	
Lise öğrencileri	(%)	78.0	83.2	75.5	9.40**
	(Top)	(400)	(405)	(840)	
Üniversite öğrencileri	(%)	80.5	86.0	80.3	0.97
	(Top)	(175)	(179)	(102)	
Öğretmenler	(%)	85.1	85.9	89.6	8.42*
	(Top)	(1226)	(514)	(746)	

İstatistiki incelemede : (*) : $p < 0.05$ (**) : $p < 0.01$ (***) : $p < 0.001$.

(Top) : Yanıt veren toplam öğrenci sayısı (%) Doğru diye yanıtlayanların oranı

Tablo 5 : Sigara İçme Alışkanlığı ile ilgili aşağıda belirtilen düşünceleri «Doğru» olarak değerlendiren öğrencilerin sigara içme özelliklerine göre dağılımı

		Sigara İçen	Sigarayı Bırakan	Hiç Sigara İçmeyen	SD ₂ : 2 (X)
1. Sigara kendinizi daha hissetmenizi sağlar.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	34.4	15.2	8.3	84.89***
	(Top)	(125)	(314)	(1776)	
Lise öğrencileri	(%)	50.7	17.7	14.1	221.18***
	(Top)	(412)	(395)	(839)	
Üniversite öğrencileri	(%)	47.4	13.9	10.3	61.97***
	(Top)	(179)	(86)	(97)	
2. Sigara içiyorsunuz diye sizi ayıplarlar, bu durum sizi üzer.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	82.9	79.7	72.7	12.31**
	(Top)	(123)	(311)	(1744)	
Lise öğrencileri	(%)	67.4	61.1	61.2	5.12
	(Top)	(402)	(404)	(787)	
Üniversite öğrencileri	(%)	47.1	54.1	51.7	1.14
	(Top)	(176)	(85)	(85)	
3. Sigara söylendiği kadar zararlı değildir.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	19.6	14.1	10.4	11.53**
	(Top)	(127)	(310)	(1780)	
Lise öğrencileri	(%)	29.3	19.9	13.0	48.28***
	(Top)	(406)	(396)	(837)	
Üniversite öğrencileri	(%)	35.8	3.6	11.7	41.70***
	(Top)	(184)	(82)	(94)	
4. Ailem sigara içmeme izin vermez.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	87.9	92.8	91.4	2.25
	(Top)	(124)	(309)	(1770)	
Lise öğrencileri	(%)	83.5	84.8	88.6	7.49*
	(Top)	(401)	(395)	(823)	
Üniversite öğrencileri	(%)	69.9	74.1	74.1	0.92
	(Top)	(163)	(85)	(89)	
5. Sigara sizi olgun ve yetişkin bir insan görünümü verir.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	28.5	13.5	9.2	31.41***
	(Top)	(126)	(317)	(1760)	
Lise öğrencileri	(%)	21.8	9.6	16.3	66.64***
	(Top)	(393)	(384)	(833)	
Üniversite öğrencileri	(%)	15.7	3.6	7.3	10.24**
	(Top)	(178)	(83)	(95)	

Tablo 6 : Sigara İçiminin Kontrolüne yönelik aşağıda belirtilen önlemleri «Doğru» olarak değerlendiren öğrencilerin sigara içme özelliklerine göre dağılımı

		Sigara İçen	Sigarayı Bırakan	Hiç Sigara İçmeyen	SD ₂ : 2 (X)
1. Öğretmenlerin okulda sigara içmesi yasaklanmalıdır.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	90.6	87.8	90.5	2.21
	(Top)	(129)	(304)	(1746)	
Lise öğrencileri	(%)	89.2	93.5	91.4	4.19
	(Top)	(391)	(401)	(823)	
Üniversite öğrencileri	(%)	61.3	75.3	78.7	10.69**
	(Top)	(176)	(81)	(94)	
2. Sigara reklamlarına izin verilmemelidir.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	82.9	83.0	84.8	0.78
	(Top)	(123)	(307)	(1753)	
Lise öğrencileri	(%)	84.9	88.8	86.8	2.76
	(Top)	(404)	(402)	(824)	
Üniversite öğrencileri	(%)	68.4	86.6	77.1	9.67**
	(Top)	(171)	(75)	(92)	
3. Sigaralar gençlerin alamayacağı kadar pahalı olmalıdır.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	66.9	75.8	77.6	7.14*
	(Top)	(127)	(302)	(1733)	
Lise öğrencileri	(%)	51.3	75.0	71.9	63.65***
	(Top)	(384)	(416)	(807)	
Üniversite öğrencileri	(%)	31.7	55.5	58.9	22.73***
	(Top)	(170)	(81)	(95)	
4. Toplu yerlerde sigara içimi yasaklanmalıdır.					
Ortaokul öğrencileri	(%)	87.6	92.7	93.4	7.27*
	(Top)	(121)	(308)	(1766)	
Lise öğrencileri	(%)	75.2	91.3	92.5	30.18***
	(Top)	(409)	(405)	(827)	
Üniversite öğrencileri	(%)	74.1	86.5	84.7	15.14***
	(Top)	(174)	(82)	(92)	

(*) : $p < 0.05$ (**) : $p < 0.01$ (***) : $p < 0.001$

Tablo 7 : Sigara İçiminin Kontroluna yönelik aşağıda belirtilen önlemleri «Doğru» olarak değerlendiren öğretmenlerin sigara içme özelliklerine göre dağılımı

Önlemler	Sigara İçenler %	Sigara İçmeyenler %	X ² SD : 2
1. Sigara paketleri üzerinde sağlığa zararlı olduğu belirtilmeli	86.5 (1171)	92.1 (1255)	24.82***
2. Kapalı yerlerde sigara içimi yasaklanmalı	86.5 (1200)	94.9 (1354)	53.94***
3. Sigara reklamları kesin olarak yasaklanmalı	87.8 (1174)	88.4 (1335)	2.07
4. Sigara fiyatları kesin olarak yükseltilmeli	53.9 (1059)	75.9 (1298)	137.50***
5. Sigara satışları tam olarak yasaklanmalıdır	44.9 (1158)	61.4 (1294)	121.31***
6. Doktorlar, hemşireler ve diğer sağlık görevlileri sigara içmemelidirler ki iyi örnek olsunlar	66.1 (1127)	86.7 (1276)	154.92***
7. Öğretmenler sigara içmemelidirler ki iyi örnek olsunlar.	67.6 (1166)	89.0 (1345)	150.79***
8. Anne ve babalar sigara içmemelidirler ki iyi örnek olsunlar.	77.5 (1200)	92.9 (1329)	121.49***
9. Herkesin sigara dumanı bulunmayan bir havayı solumaya hakkı vardır.	88.2 (1196)	95.2 (1337)	41.23***

(***): $p < 0.001$

() İlgili öneri konusunda düşüncesini açıklayan toplam öğretmen sayısı.

D — Öğrencilerin «Sigara İçme» davranışı ile ilgili değerlendirmeleri : Tablo 5).

Sigara içen öğrenciler, sigarayı bırakan ve hiç sigara içmeyen öğrencilere göre sigara içiminin kendilerini daha iyi hissetmelerini sağladığını, sigaranın söylendiği kadar zararlı olmadığını sigara içiminin kendilerini olgun ve yetişkin bir insan görünümü sağladığını

daha çok savunmaktadırlar. Hiç sigara içmeyenler arasında lise öğrencileri daha yüksek oranlarda bu düşünceleri desteklemektedir. Sigara içtikleri için ayıplanmaları halinde bu durum en çok sigara içen ortaokul öğrencilerini etkilerken, lise ve üniversite öğrencilerinde bu etkilenme sigara içme özelliklerinden bağımsız olarak ve daha düşük oranlarda gerçekleşmektedir. Ailelerinin sigara içimine izin vermemesi lise öğrencilerinin sigara içme özelliğini etkilerken, bu durum ortaokul ve üniversite öğrencilerinde izlenmemektedir.

E — Öğrencilerin Sigara İçimini Kontrola yönelik önlemler konusunda düşünceleri : (Tablo 6).

Ortaokul ve lise öğrencilerinin % 90 dan fazlası okullarda öğretmenlerin sigara içmesinin yasaklanmasını savunurken, yaklaşık % 85 i de sigara reklamlarına izin verilmemesini istemektedirler. Bu önlemler üniversite öğrencilerinde özellikle sigara içen üniversite öğrencilerinde daha az destek bulmaktadır. Sigara fiyatlarının gençlerin alamayacağı düzeylere yükseltilmesi önerisi ise okul seviyesi yükseldikçe daha az kabul görmekte, sigara içen öğrenciler ise çok daha az desteklemektedirler. Toplu yerlerde sigara içiminin yasaklanması önerisi de benzer tepki görmekle birlikte öğrencilerin % 80 inden fazlasınca desteklenmektedir.

F — Öğretmenlerin Sigara İçimini Kontrola yönelik önlemler konusunda düşünceleri : (Tablo 7).

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu (% 85 den fazlası) sigara paketleri üzerinde sağlığa zararlı olduğunun belirtilmesini, sigara reklamlarının kesin olarak yasaklanmasını, kapalı yerlerde sigara içiminin önlenmesini, anne ve babaların iyi örnek olmaları bakımından sigara içmemelerini, herkesin sigara dumanı bulunmayan bir havayı solumaya hakkı olduğunu savunmaktadır. Doktor ve diğer sağlık personeli ile öğretmenlerin sigara içmemeleri önerisi biraz daha az desteklenirken, sigara fiyatlarının yükseltilmesi ve sigara satışlarının yasaklanması önerilerinde öğretmenlerin % 50 ye yakını olumsuz tavır almaktadır. Sigara reklamlarının yasaklanması önerisi dışındaki diğer tüm öneriler sigara içen öğretmenlerce daha az onaylanmaktadır.

Tablo 8 : Ortaokul ve Lise öğrencilerinde sigaraya başlama ve hiç içmeme nedenleri

Nedenler	Sigaraya Başlama Nedenleri (%)	Hiç Sigara İçmeme Nedenleri (%)
1. Sadece	21.9	
2. Okul dışı sıkıntılarım	15.3	
3. Ortama uyum sağlamak için	13.0	
4. Yakın arkadaşlarımın zorlamasıyla	10.6	
5. Okuldaki sıkıntılarım	10.6	
1. Sigara içimi sağlığa zararlı olduğu için		33.1
2. İçmem için neden yok, hoşlanmıyorum		19.8
3. Anne ve babamın önerileri ve önlemleri nedeniyle		17.2
4. Kötü kokusu nedeniyle		10.4
5. Okulda verilen eğitim ve buradaki önlemler nedeniyle		7.1
Toplam yanı	2871 (100.0)	7794 (100.0)

Tablo 9 : Ortaoku lve Lise öğrencilerinde sigara içimini bırakma ve sigara içme alışkanlığını sürdürme nedenleri

Nedenler	Sigara İçimini Bırakma Nedenleri (%)	Sigara İçimini Sürdürme Nedenleri (%)
1. Can sıkıntısından	16.8	
2. Sadece alışkanlık	14.1	
3. Sinirlilikten	10.9	
4. Beni rahatlatıyor	10.4	
5. Sigara içen arkadaşlarımın etkisiyle	9.0	
1. Sigaranın sağlığa verdiği zarardan		30.7
2. Beden sağlığımı korumak için		18.6
3. Sigara içmekle etrafa kötü örnek oluyordum		13.7
4. Sigara içmemin çevremde hoş karşılanmasından		8.2
5. Denedim ama beğenmedim		10.9
Toplam yanıt	1225 (100.0)	1488 (100.0)

G — Öğrencilerde sigara içimine başlama, sürdürme, bırakma ve hiç başlamama nedenleri : (Tablo 8,9).

Çalışmamızda, sigara içen, sigarayı bırakan ve hiç sigara içmeyen öğrencilerin bu davranışlarını açıklayabilecek nedenler anket formuna eklenmiş ve öğrencilerden kendi durumlarına en uygun 3 nedeni işaretlemeleri istenmiştir. Yanıt veren öğrencilerin sonuçları toplanmış ve belirtilen en önemli 5 neden Tablo 8 ve 9 da gösterilmiştir.

TARTIŞMA

Dünya'da sigara tüketiminin giderek artması ve her yıl 1 milyondan fazla kişinin sigara ile ilgili hastalıklardan ölmesi pek çok ülkede sigara içiminin kontrolüne yönelik çalışmaların başlatılmasına neden olmuştur (10). Son 30 yılda yapılan araştırmalar, bir toplumda sigara içiminin kontrolünün etkili ve ekonomik yolunun sigara içme alışkanlığının önlenmesi olduğunu göstermektedir (15). Bu sonuç, çocuk ve gençlerin sigara içmeye başlamasını etkileyen ve her toplumda etkinlikleri değişebilen psikolojik, sosyal ve kültürel pek çok değişkenin incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü bu değişkenler ve bunların karşılıklı etkileşimlerinin çocuk ve gençlerde sigara içimi ile ilgili oluşturduğu tutum ve inanışlar, bu kesimin sigaraya başlama kararını belirlemektedir. Bu tutum ve inanışlar bilinmeden etkili bir Sigara İçimini Kontrol Çalışması yürütmek mümkün görünmemektedir (1).

Çalışmamızda, değişik düzeylerdeki okul öğrencilerinde, sigara içiminin sağlığa zararları konusunda yeterli bilgilenmenin bulunduğu ancak bu bilgilenmenin sigara içme davranışlarına yansımadağı (Tablo 1,4) ortaokul-lise-üniversite zincirinde sigara içenlerin ve sigara içme yoğunluğunun giderek arttığı (Tablo 2), buna paralel olarak da sigarayı bırakma isteğinin giderek azaldığı görülmektedir (Tablo 3).

Sigara içiminin zararları konusunda okullarda verilen sınırlı teorik bilgilerle, çocuk ve gençlerin sigara içmesini hoş karşılamayan ve etkinliği giderek azalan geleneksel kültürümüzün koruyucu etkisinin, öğrencilerin sigaraya başlamasını önlemede yetersiz kaldığı izlenmektedir.

Çalışmamızın yapıldığı Tokat toplumunda erkeklerin % 52.5'unun, öğretmenlerin % 47.4 ünün sigara içtiği, çalışmamızdaki sigara

içen öğrencilerin, arkadaşlarının ve evlerinde bulunan yetişkinlerinin sigara içmeyen öğrencilerin benzer yakınlarına göre daha çok sigara içtikleri bildirilmiştir (8,9). Çalışmamızda, sigaraya başlama, bırakma ve hiç içmeme nedenleri sorulan öğrencilerin öncelikle aile, okul ve arkadaş grubu etkileşimini vurguladıkları görülmektedir (Tablo 8,9). Bu durum, öğrencilerde sigara içimini önleme çalışmalarının okulların yanı sıra öğrencilerin aileleri, öğretmenleri ve tüm toplumu kapsayan bir kontrol programı ile birlikte yürütülmesinin zorunlu olduğunu düşündürmektedir.

Çalışmamızdaki orta dereceli okul öğrencilerinde sigara içme denemelerinin büyük oranda ortaokul döneminde tamamlandığı, sigara içme alışkanlığının ise esas olarak lise döneminde yerleştiği görülmektedir (6). Nitekim bu durum öğrencilerin sigara içme davranışı ile ilgili değerlendirmelerini de etkilemektedir. Sigara içen ortaokul öğrencileri toplumsal eleştirilere duyarlıyken, sigara içen lise öğrencilerinde bu duyarlılık izlenmemektedir (Tablo 5). Sigara içme davranışını destekleyici değerlendirmeler lise öğrencileri arasında daha yaygın görülmektedir. Sigara içmeye düşünsel ve psikolojik olarak daha hazırlıklı oldukları görülen lise öğrencilerinin, sigara içme alışkanlığında ailelerinin tutumunun önemli olduğu izlenmektedir (Tablo 5).

Okullarda sigara içimi ile ilgili sağlık eğitiminin erken dönemlerde verilmesinin öğrencilerde sigara içme denemelerini teşvik ettiği, geç dönemlerde verilen eğitimin ise öğrencilerin çoğunda sigara içme alışkanlığı yerleştiği için etkisiz olduğu görülmüştür (2,3). Çalışmamızda, sigara içme deneyimi geçiren öğrencilerin % 20'ye ulaştığı, sigara içen öğrencilerin ise % 5.6 da kaldığı, sigara içme davranışının henüz olumlu olarak değerlendirilmediği ortaokul döneminde, özellikle de 1 ve 2. sınıflarında sigara içimi ile ilgili sağlık eğitiminin yoğunlaştırılması gerektiği görülmektedir. Lise döneminde de bu eğitim çalışmalarının sürdürülmesi, sigara içmemenin olumlulaştırıldığı sosyal ve psikolojik ortamın hazırlanması bunun için de öğrenci ailelerinin katkısının sağlanması yararlı olacaktır.

Ülkemizin değişik kentlerindeki liselerden sigara içimi ile ilgili düşünsel ve davranışsal hazırlığı edinerek üniversiteye başlayan öğrencilerde sigara içme alışkanlığının çok büyük bir yaygınlığa ulaştığı görülmektedir (Tablo 1). Bunda aile ve toplumsal denetimden uzak-

laşmanın payı olabileceği gibi bir Orta Anadolu kentinde üniversite öğrencisi olarak yaşamının getirdiği sorunların da katkısı olabilir. Gerek sigara içme yoğunlukları, gerek sigara içiminin sağlığa zararları konusundaki bilimsel gerçekleri reddetme eğilimleri ve sigara içimini olumlayan düşüncelere büyük yakınlıkları gerekse de sigara içiminin kontroluna yönelik önlemlere gösterdikleri tepkinin derecesi, bu kesimde sigara içimine karşı direncin büyük oranda kırıldığını düşündürmektedir.

En az lise düzeyinde gördükleri eğitime ve öğrencilerine karşı örnek olma sorumluluklarına rağmen öğretmenlerde sigara içme alışkanlığı oldukça yaygındır (9). Okullarda yürütülecek sigara içimi ile ilgili sağlık eğitimini üstlenecek olan öğretmenlerin gerek sigara içimini kontrole yönelik önlemleri büyük oranda desteklemeleri, gerekse sigara içme alışkanlıklarını terketmeye eğilimli olmaları, bu kesimin sigara içimini kontrol çalışmalarına kazanılmasını kolaylaştıracak özellikler olarak değerlendirilebilir.

Sigara içenlerin direncine karşın, öğrencilerin ve öğretmenlerin büyük çoğunluğu sigara içimini kontrole yönelik önlemleri desteklemektedir (Tablo 6,7). Çalışmamızda elde ettiğimiz bu sonuç, son günlerde yayınlanan bir araştırmanın sonuçlarıyla uyumluluk göstermektedir. SSYB tarafından yaptırılan bu çalışmada (12), ülkemizde sigara içenlerin % 58.7 sinin sigarayı bırakmayı denediği, % 13.4 ünün de açılacak bir kampanyada sigarayı bırakmaya hazır oldukları bildirilmiştir. Aynı çalışmada, toplumun % 79.9 unun çevrelerinde sigara içilmesinden rahatsız olduğu, % 89.1 inin sigara içiminin kontroluna yönelik kampanyaları desteklediği ve % 51.6 sının da kapalı yerlerde sigara içiminin yasaklanmasını savunduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, gerek bölgemizde gereksede ülke genelinde yürütülecek sigara karşıtı çalışmalara büyük toplumsal desteğin bulunduğunu ve bu çalışmaların daha kolaylıkla yürütülebileceğini düşündürmektedir.

Çalışmamızda, bölgemizdeki çocuk ve gençleri sigara içmeye yönelten psikolojik, sosyal ve kültürel etkenlere karşı bu kesimin direncinin giderek kırılmakta olduğu izlenmektedir. Bu sürece karşı etkin önlemler alınmaması halinde, henüz temel sağlık sorunlarının tam olarak çözülemediği ülkemizde, sigara içimi ile ilgili hastalıkların ve ölümlerin büyük artış göstermesi kaçınılmaz olacaktır.

ÖZET

1986 yılında Tokat'da, 4129 orta dereceli okul öğrencisinde, 393 üniversite öğrencisinde ve 2660 öğretmende sigara içme alışkanlığı ile ilgili bir anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada, öğrenci ve öğretmenlere sigara içme özelliklerinin yanısıra sigara içimi ile ilgili tutum ve inanışları konusunda da sorular sorulmuştur. Çalışmada, sigara içen, ortaokul öğrencilerinin % 39.6'sının, lise öğrencilerinin % 50.1'inin, üniversite öğrencilerinin % 76.4'ünün ve öğretmenlerin % 35.7'sinin beş yıl sonra da bu alışkanlıklarını sürdürmeyi düşündükleri görülmüştür. Öğrencilerin ve öğretmenlerin % 90'dan fazlasının sigara içiminin sağlığa zararlı olduğunu, % 70'den fazlasının da sigara içiminin akciğer kanserine yol açtığını bildikleri görülmüştür. Öğrencilerin ve öğretmenlerin büyük çoğunluğunun sigara içiminin kontrolüne yönelik önlemleri destekleri saptanmıştır.

SUMMARY

Attitudes and Beliefs of Students and Teachers Toward Smoking

A self-questionnaire on smoking habit was administered to the 4129 secondary school and high school students, 393 university students and 2660 teachers in Tokat-Turkey in 1986. Among other things information was sought on students' and teachers' attitudes and beliefs toward smoking. % 39.6 of secondary school smokers, % 50.1 of high school smokers, % 76.4 of university smokers and % 35.7 of teacher smokers thought they would be smoking five years from now. % 90 of every level school students and teachers knew that smoking was harmful to health and more than % 70 of students and teachers supported the governmental activities about smoking control.

KAYNAKLAR

1. Ashton H : Patterns of smoking, social and psychological factors The Practitioner 227 : 1415-1423, 1983.
2. Charlton A, Gillies P, Ledwith F : Variations between schools and regions in smoking prevalence among British schoolchildren-Implications for health education. Publ Hlth Lond 99 : 243-249, 1985.
3. Chen T.T.L, Winder A.E. : When is the critical moment to provide smoking education at schools? J Drug Education 16 : 121-133, 1986.
4. Cullen J.W. : Tobacco use : Prevention and control Isr J Med Sci 22 : 283-300, 1986.

5. Fielding J.E. : Smoking : Health effects and control. N Eng J Med 313 : 491-498, 1985.
6. Kocabaş A : Orta dereceli okul öğrencilerinde sigara içme alışkanlığı A.Ü. Tıp Fak. Mecmuası 1988 (Baskıda)
7. Kocabaş A : Dünyada ve Türkiyede sigara sorunu. Yeni Tıp Dergisi 5 (3) : 51-62, 1988.
8. Kocabaş A : Orta dereceli okul öğrencilerinde sigara içme alışkanlığı ile okul içi etkinlikler ve bazı aile özellikleri arasındaki ilişkiler AÜ Tıp Fak Mecmuası 1988 (Baskıda)
9. Kocabaş A : Öğretmenlerde sigara içme alışkanlığı 19 Mayıs Üni Tıp Fak Derg 1988 (Baskıda)
10. Lehl S. Trell E, Luban Plozza B et all : Smoking control programmes. Eur J Resp Dis 139 : (Supp 66) 35-38, 1985.
11. Mc Alister A, Perry C, Maccoby N : Adolescent smoking : Onset and prevention. Pediatrics 63 : 651-658, 1979.
12. Sigara Alışkanlıkları ve Siragaryla Mücadele Kampanyası Kamuoyu Araştırması : PIAR Araştırma Ltd. Şti. tarafından SSYB için yapılan araştırma raporu. İstanbul Ocak 1988.
13. Stepney R : Smoking behavior : A psychology of the cigarette habit. Br J Dis Chest 74 : 325-343, 1980.
14. World Health Organization : Guidelines for the conduct of tobacco smoking surveys of the general population. Report of a WHO meeting held in Finland 1982. WHO/SMO/83.4
15. World Health Organization : Smoking control strategies in developing countries. WHO Technical Report Series No : 695 Geneva 1983.